

styli 21 locus

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

Més enllà

Les comarques aragoneses de llengua catalana han estat fins, fa poques dècades, gairebé un ermot pel que fa a la creació literària, tant en castellà com en català. Tanmateix en els darrers cinquanta anys el nombre d'escriptors (i escriptores, s'entén) és força elevat i, d'alguna manera, sorprenent, sobretot si es té en compte el migrat nombre de persones (no arriben, ni de lluny, a 100.000 les nascudes, nodrides i fetes en aqueix territori en els dar-

rers noranta anys) i l'escassa tradició escrita de la llengua pròpia. Cal dir que tots, o gairebé, d'aquests escriptors fan —qui més, qui menys— dels territoris d'origen —i els seus habitants— els escenaris principals de llurs obres de creació literària. No hi ha

dubte que qui encapçala la llista d'aquests escriptors és Jesús Moncada (Mequinensa, 1941-Barcelona, 2005) amb una extensa obra narrativa que en la seua totalitat ha estat traduïda i publicada en castellà, al capdavant de la qual trobem la novel·la *Camí de sirga*, publicada, a més del castellà, a l'alemany, anglès, aragonès, danès, eslovac, eslovè, francès, gallec, hongarès, italià, japonès, neerlandès, portuguès, romanès, servi, suec i vietnamita. De les altres dues novel·les —*La galeria de les estàtues* i *Estremida memòria*— de J. Moncada s'han editat versions, a més del castellà, en alemany i francès. De les seues col·leccions de contes i narracions diverses s'han traduït al castellà (la totalitat) i diferents textos a l'alemany, anglès, aragonès, eslovè, francès, hebreu, hongarès, italià, polonès i rus. L'obra d'en Moncada ha estat objecte d'anàlisi i estudi, fora de l'àmbit català, per part de diver-

sos investigadors entre els quals cal destacar les tesis doctorals en francès de Sandrine Ribes (2006) i en hongarès de Krisztina Nemes (2018), i el volum editat a Anglaterra *Where the rivers meet: Jesús Moncada* (2011), coordinat per Kathryn Crameni. Mercè Ibarz (Saidí, 1954), amb una obra narrativa prou extensa, ha vist publicada part de la seua obra catalana al castellà i francès i en diferents antologies i publicacions col·lectives

alemanyes i angleses. També

ha estat objecte d'anàlisi

i estudi més enllà de qualsevol límit català

o aragonès en el recull d'articles d'investigació aplegats en el

volum editat a França *La narrativa de Mercè Ibarz*

(2010), coordinat per Chistian Camps. El

també saidinès Francesc

Serés (1972) ha publicat la major

part de la seua obra narrativa, versio-

nada pel mateix autor, al castellà; i, parcialment, també al francès, anglès i italià. Carles

Terès (Barcelona, 1962), amb arrels familiars a la Ribagorça i el Matarranya, publicà el

2012 i 2013 la novel·la *Licantropia* (Premi Guillem Nicolau 2011), editada el 2015 en versió espanyola de Chusé Aragües. Cari

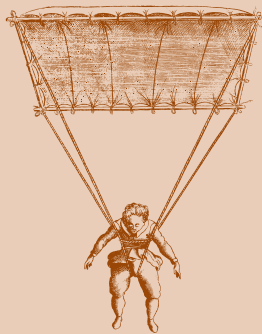
Ariño (Maella, 1958) ha publicat les novel·les *El batec del temps* (2015) i *La roda de l'oblit*

(2017); alhora i en paral·lel s'editen les versions castellanques a càrrec de Rosa Alapont. En

el camp de la poesia i la dramaturgia, l'autor més emblemàtic del Matarranya és, sens dubte, Desideri Lombarte (Pena-roja, 1937-

Barcelona, 1989), del qual, malauradament, només s'han publicat en castellà, alguns poemes, breus obres teatrals i narracions. La

poeta i narradora nonaspina Mercè Llop versiona en castellà la novel·la *Ressò en l'obscuri-*

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja

Direcció:

Ramon Mur
Artur Quintana

Consell de redacció:

Pep Espluga
Loli Gimeno
Merxe Llop
Carme Messeguer
Esteve Betrià
Mário Sasot

Disseny:

Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció

C/ Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@gmail.com

Impressió i producció

Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de París Catalana

tat (2011, premi G.Nicolau 2010) —*Eco en la oscuridad* (2013)— i el poemari *Esclat* (2018, premi G. Nicolau 2017) amb el títol *Estallido* (2019). El també matarranyenc Josemiguel Gràcia (La Codonyera, 1941) publicà el 2008 el poemari *Si les pedres parlaren / Si las piedras hablasen*, amb versions en castellà del mateix autor. El tercer poeta aragonès, pel que sabem, en llengua catalana traduït al castellà —tota la seua obra—, a l'aragonès —una bona part— i ocasionalment a altres llengües europees (alemany, francès i occità) és Hèctor B. Moret (Mequinensa, 1958). Un breu capítol paral·lel al que hem exposat fins ara és la traducció al català d'obres originalment redactades —o editades— en castellà com ara els assaigs i les memòries de José Bada Panillo (Favara, 1929) *El*

debat del català a l'Aragó (1990), en traducció de C. Alcover, i *Records per a la pau* (2018), en traducció recent de C. Terès. També obres del Matarranya de Francisco Javier Aguirre han estat traduïdes del castellà al català propi del Matarranya com ara *Los follets del Matarranya* (2009), en traducció d'A. Ben-gochea. En fi, crec que amb aquest llistat queda prou reflectit com diferents escriptors (i escriptores) han estat capaços de transcendir els límits de les nostres comarques i la nostra llengua i com també, d'una manera densa i continuada, han despertat l'atenció de la crítica acadèmica i la premsa especialitzada d'arreu.

Esteve Betrià

Era una sirena de riu surant pel Parrissal...

Res no l'havia tirada enrere aquell matí a l'hora d'emprendre l'excursió sola, sempre acompanyada d'ella, na Sola, ara que al seu poble era de tornada. Tal i com les veus ancestrals l'havien reclamada. Molt del cert no sabia d'on n'eixien, les veus, que —talment les sirenes de l'Odissea de l'Homer, confonent-la a ella per l'Ulisses— tot cantant-li des de la recòndita llunyania, li havien arribat tothora en onades ultrasòniques a la seva oïda, tan sovint, massa sovint, seduïnt-la, per distant que d'aquelles muntanyes, anys i panys, s'haguera trobat.

Potser vet ací la raó per la que dins l'aigua del toll les cames se li bescanviaven en bella cua calidoscòpicament vellutada, convertint-la en espècimen únic, a saber, sirena de riu, mai vista. I així la imaginació damunt el toll deixà virar, com un petit vaixell de paper a la deriva, marxant-li empesa pel corrent sorgit del remolí cíclic que l'aigua del salt provoca-

va, com avui, com ahir, com, de segur, demà. No ho podia evitar. En el seu cap ja es conformava un nou relat. Interiorment, el redactat imperiós de l'anècdota que l'empaités a qualsevol hora de la seva vida anava sent escrit de pensament, i en ment, anava component cada història viscuda, feliç o dolorosa, estrafent-la, si calia; i si no calia també, donada a raig a fer córrer l'imaginari desafortat en malabarismes verbals, tastadora gourmet com n'era, del gust per la paraula. Dita i escrita.

Dins l'aigua cristal·lina iniciava, doncs, el seu autorelat, tot sentint-se agraïda per la seva capacitat metamòrfica mentre, presumida i coqueta, es mirava la cua turquesa vagarejar voltant el toll. Agraïda, també, per la procacitat a l'hora de fer faules, contes, la seva predilecció d'entre els gèneres d'ençà que era menuda. Amarada per les aigües reposava per fi del camí a peu que havia remuntat amunt la Vall, i que l'havia fet pràcticament a les fosques, esperant que les primeres malves del nou jorn, l'ajudessin a orientar-se zigzaguejant bosc i muntanya. I és que durant l'albada que seguí la nit fosca, més fosca d'enteniment encara per no haver pogut aclucar un ull, culpables n'eren els fets succeïts al seu voltant d'ençà el seu forçat retorn a la vila, encetà emboirada l'excursió Parrissal amunt, en cerca del, entre tots, el més idíl·lic dels tolls. Seguit

d'haver superat les gúbies, però, el sol, mandrós en deixar-se veure per aquells paratges, encara feina tenia a fer colar els seus raigs, en haver d'esquivar els engrossits pins negres que s'erigien altivament per tots els Ports de Beseit, que, sense amagar la supremacia boscana, convivia des de la seva sàvia tolerància amb alzines determinades en romandre allí pels segles dels segles, i amb noguers majestuosos, amb urpes per arrels, atesa la tossuda manera que aquí tenen d'engrapar-se a la terra. I, ara per les subtils sendes que el riu vorejaven, mig esborrades per ser-ne gairebé verges de peülles d'ençà el desgel de la recent estrenada primavera, adés per dins l'aigua gèlida, xopinejant amb les bototes entre rocs i còdols, havia aconseguit a gambades foragitar els mals esperits recent allotjats dins el seu jove cos subtil.

Del toll estant, a soles ella i natura, n'inalà l'aire límpid del matí.

Havia carregat un saquet amb prou feines farcit amb una llonganissa curada i un poc de pa i havia iniciat la llarga excursió somniada d'ençà la seva tornada dels seus llargs dies de viatge món enllà. Li plaïa reviure la infantesa saltironant talment una granota per entre aquelles toques i nedant eixerida de toll en toll igualaleta a un capgròs entre aquelles aigües, abans de descobrir-se sirena. Tot plegat, records perpetuats en la seva auca per-

sonal, talment trobador ella mateixa de la pròpia rondalla, la qual no havia deixat de contar-se mai. D'aigua no n'havia pres; no li calia atès que la mateixa en la que s'estava banyant, la podia anar bevent, obrint-ne la boca, a raig també. Oh, Deessa de l'Abundància transfigurada ara i aquí, en aquesta Bella Terra Marassa!, que per bo que ho necessitava, d'allunyar-

se de tot frec humà, perquè tot i l'amor fora mesura a la terra de pertinença, n'havia tingut ben bé prou de veïnatge vilatà cloquejant al seu voltant. Banyar-se en les gèlides aigües del Matarranya era proesa de molt pocs valents a aquelles alçades de l'any, però s'havia decidit a acudir-hi per tal d'exorcitzar-se'n, en un batgeig tel·lúric, les darreres experiències...

en excés dissonants. I així, amarada i ja feliç, conta contista aviciada, un nou rellat de penes i treballs començà, que n'era una vegada, una sirena de riu surant en un toll del Parrissal a qui en morir-se-li sa iaia, el poble en ple...

Marta Momblant Ribas
De Menut Rostre d'aigua

No torne dingú

L'avi Vicent ho tenie molt clar. La mestra marxave com abans havien marxat tants altres veïns del poble, per a guanyar-se les bajoques a la ciutat, a Barcelona. La vila està prop d'una bona carretera, té bones terres de cultiu, de secà i una miqueta de regadiu per a l'hortalícia que fa falta a les cases. Però no és prou. Los que marxen parlen de peonades de vuit hores, los domenges festa. Parlen d'un bon jornal, més del que podrien somiar a casa, parlen de carrers plens de gent, de bona roba per a eixir al carrer, de passejos a la vora del mar, de cabarets i tendes, de places i rambles il·luminades de nit i de dia. Los jóvens van als balls per a festejar o als cinemes a passar les tardes de festa.

Aquí tothom, jóvens i vells, només toque alguna perra al vendre la collita de l'oliva i treballe des de punta de dia fins a postes de sol. De festa només ne fan quan plou, neve o gele. A totes hores i tots els dies van vestits en roba apedaçada, sargida i, moltes vegades, heretada. També se la donen entre veïns i coneguts perquè se'ls ha quedat menuda o els ve massa gran. De calcer, alvarques per a diari, i, si de cas, per als dies de festa, espartenyas o, com

a molt, unes sabates. Lo menjar és a base de fesols i cansalada, barrejats en pataques, farinetes i pa. De carn, només tasten lo gorrino que maten a l'hivern i guarden, fregit, a la gerreta racionant-lo per a que duro tot l'any. I molts conills, criats al corral o caçats en escopeta o en furó. La carn de corder, per als dolents, i los pollastres, només a les bodes.

Los dos carrers del poble estan sense empedrar, plens de fang quan plou i polsosos la resta dels dies. Al voltant de la capella n'hi ha un rogle empedrat en bolos de riu.

Per tot arreu se troben los cagallons de les cavalleries que van i venen pel poble o les cagarrutes que dixer les riberes de bestiar a l'entrar i eixir dels corrals. L'escola s'acabe als onze anys i, en acabat, a treballar la terra, al bestiar —los xics— o a fer de criades —les xiques— per a les poques cases bones del lloc o d'algun poble de la contornada. Encara són uns sagals i ja tenen les mans acribassades i plenes de durícies que ja no marxaran fins al darrer badall.

Vicent ho tenie molt clar. Per això marxe la gent.

Flor de sal

Juli Micolau

Contemplava en el bell rostre els visibles somnis, rastres de tu per tot allò viscut i tan nostre!!

He vist el paradís a la carn i el goig de sentir el tast en espais ben diferents —d'açò s'aviden els desperts— mentre la mar encisava el cel,

lo sol rossejava la terra, la pluja humitejava la flor i el garbí acaronava la pell. Ara sóc un home més lliure si la facúndia m'acompanya.

Apareixen les paraules i el so com un riu a galop de sa remor i creix un xop excels molt prop d'un aiguamoll amagat al barranc; l'entorn és un impuls de verd tendre. Mai sabrem si el cos volia fondre's de desig entre flocs de neu o esperava els lligams de l'estiu per fer una festa de somriures. Vèiem gemínides, persèides, lírides i tota la seua llum fugaça a la cel·lística.

A l'horitzó està el gest, els silencis del camp i el cant del vers.

No impedim el vent hostil ni el trànsit de nous núvols damunt dels solcs ressecs i esperaré el vaivé de la sort per endolcir el revolvi del temps i viure la fortuna dels anys efimers.

Lluís Rajadell

Una flor per Kabul

Màrio Sasot

Kabul és un erm de realitat ignota
on els dogmes i els déus
teixeixen una infernal tararanya.

En ella les dones i les xiquetes
veuen ofegades les seues ànsies
de viure i ser qui són
cadascuna, atribolades
pel pes de la fúria del Patriarca.

Però de cadascuna de les minúscules reixetes
dels burques,
emergiran raigs de llum de milers d'ulls,
ulls de mel, de dona afganesa,
que aniran cremant, fil a fil, les mordasses,
fins a aconseguir la llibertat de cavalcar
elles soles i el seu esperit tuareg
per les immenses planures estepàries.
Mentre hi hage una dona, al món, abatanada,
tots serem, una mica, talibans

Elecció i desig

Màrio Sasot

Hai d'escollir entre ell i el caos
i em quedo caòticament acotxat a les teues ribes
enganxat al dolç caliu de tes genives,
tractant d'evadir-me d'aquest món tan crispat.

Per què optar entre idees tan blindades,
aparentment diverses i distintes,
quan tu ets varietat, múltiples tintes
d'un bellíssim tapís envellutat?

Delegar els meus somnis en d'altres no és el meu anhel.
sí que ho és erigir un monument
que grave a sang, goig, foc i cel
tot l'amor i admiració professors.

Cruentes i àrdues són les lluites que disputen
la llibertat formal d'opció i el desig.
Elecció davant d'erecció. Tànatos i Eros.
Lliure-nos Zeus de tan grans falòrnies.

Com si ara fos

Hèctor B. Moret

Escric aran de l'espona
perquè no en sé prou.
No-res-menys:
entre Déu i jo,
ho sabem tot;
no res més.

Haikus

Francesca Calaf

Ixent de terra
I d'un bancal a l'altre
Camins d'olivers.

Lo pagès faenant
Per més que miros lo cel
No faràs ploure.

T'estime encara

Cesc Gil

Un compàs per assenyalar espais,
un paper on anotar-hi sensacions,
un regle per mesurar distàncies,
una goma d'esborrar per corregir el traç,
un llapis per delimitar la pensada,
claror per comprendre-ho,
lloc on posar-ho.
No li caldrà emmarcar-ho,
però amb un sarpat de colors
per abellir lo propòsit
et recordaré com t'estime encara.

Presència còsmica

Merxe Llop

La pluja desperta calfred de carícia
en la frontera.
Quan tu seràs lluna,
jo seré sol,
tu portaràs una nit
jo un firmament
i alternarem els universos
que es posaran a escoltar
el ressò dels astres.
I quan els planetes i les sendes,
els llampecs i els hiverns,
tot allò que existeix
no puguin aguantar el cel
tu em diràs a mi,
i jo et diré allò que els Deus no saben
perquè és el nostre secret.

Busco l'última frontera de la matinada
i els arbres m'acompanyen
ombres del no-res,
quatre façanes verdes.

Sóc un fràgil reflex que avisa de l'alba
i els primers llavis de flor s'encenen,
despertem les fulles vives.

Comença la vida al carrer.